nin *Taṣavvurât* adıyla tanınan eserinin Farsça metniyle İngilizce tercümesidir. **10.** *Alamut and Lamassar* (Tahran 1960). Ortaçağ'a ait iki İsmâilî kalesi hakkında yapılmış arkeolojik bir çalışmadır.

Bunların dışında Ivanow'un aşağıdaki makaleleri de onun önemli çalışmalarındandır: **1.** "İsmailitskiya rukopisi Aziatskago Muzeya". Rus İlimler Akademisi'ne bağlı Asiatic Museum'un Zarubin koleksiyonunda bulunan İsmâilîliğe dair yazmalar hakkında adı geçen kuruluşun dergisinde yayımlanmıştır (*Bulletin de l'Académie des Sciences de St. Pétersbourg*, VI [1917], s. 359-386). Bu çalışma Edward Denison Ross tarafından özet olarak İngilizce'ye çevrilmiştir (*JRAS* [London 1919], s. 429-435). **2.** "Ismailitica". İmamı tanımanın gerekliliği konusunda yazılmış "Faṣl der Beyân-ı Şinaḫtî-i İmâm" adlı Farsça bir metin ve bunun İngilizce tercümesidir (*Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, VIII [London 1922], s. 1-76).

BİBLİYOGRAFYA :

M. G. S. Hodgson, *The Order of Assassins*, The Hague 1955, s. 30-32; Necîb el-Akîkī, *el-Müsteşriḳūn*, Kahire 1981, III, 92-93; F. Daftary, *The Ismāʿīlis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1992, s. 28-29, 443-444, 702-703; a.mlf., "Bibliography of the Publications of the Late W. Ivanow", *IC*, XLV/1 (1971), s. 55-67; a.mlf., "W. Ivanow: A Biographical Notice", *MES*, VIII/2 (1972), s. 241-244; "Vilâdîmîr Îvânuf", *Rehnümâ-yi Kitâb*, XIII, Tahran 1970, s. 469-471.

MUSTAFA ÖZ

İVAZ
(العوض)

İki tarafa borç yükleyen akidlerde karşılıklı bedellerden her biri.

Sözlükte "karşılık, bedel" mânasına gelen **ivaz** ve türevleri Kur'an'da geçmemekle birlikte hadislerde sözlük anlamında zikredilir. Meselâ bazı hadislerde, dünyada başa gelen bir sıkıntıya gösterilecek sabır ve metanet karşılığında âhirette verilecek mükâfat bu kelimeyle ifade edilmiştir (*Müsned*, III, 156; İbn Mâce, "Cenâʾiz", 55). Hukuk dilinde ivaz, iki tarafa borç yükleyen akidlerde hem akdin konusunu hem de ona karşılık ödenecek bedeli ifade eder. Ancak ivazın terim olarak bedel anlamı daha yaygındır.

Allah rızâsı için yapılan bir iyiliğin karşılığında genel olarak sevap, hayırlı bir işin karşılığında ise ecir kazanılacağı ümit edilir. İki kavramda ortak özellik, gösterilen fedakârlığın insanlardan bir karşılık beklenilmeden yapılmış olmasıdır. Halbuki ivaz tamamen dünyevî ve maddî bir özelliğe sahiptir; kişi, ekonomik bir değere sahip bir karşılık elde etmek düşüncesiyle fedakârlıkta bulunur. Böylece iki tarafın mal varlıkları arasında bir takas ilişkisi kurulmuş olur, birindeki azalma, diğerindeki azalmaya tekabül eder. Borçlar hukukunda ivaza ilişkin hukukî problemler de böyle bir yaklaşımla ele alınır ve çözüme kavuşturulur.

İslâm hukukunda borcun çeşitli kaynakları bulunduğu gibi borcu doğuran sebebe veya doğan sorumluluğun niteliğine göre de mahiyetleri farklıdır. Klasik doktrinde bu farklılığı gösterebilmek için çok defa her bir borç türü farklı isimlerle anılmıştır. Meselâ haksız fiil sonucu tazmin edilmesi gereken değer için "damân", adam öldürme suçlarında ödenmesi gereken kan bedeline "diyet", müessir fiillerde ödenecek tazminata "erş" ve "hükûmet-i adl", ihram yasağını ihlâl sebebiyle kurban olarak kesilmesi gereken küçükbaş hayvana "dem", büyükbaş hayvana "bedene", nikâh akdinde kocanın eşine vermeyi taahhüt ettiği malî değere "mehir", evlilik bağının sona erdirilmesi karşılığında kadının kocasına verdiği bedele "hulʿ" adları verilir. Ancak bunların hiçbiri teknik anlamda ivaz olarak adlandırılmaz. İvaz, borçlar hukukunda iki taraflı borç doğuran bir akdî ilişki söz konusu olduğunda taraflardan birinin diğerine ödemesi gereken karşılığın adıdır. İvaz ile akdin konusu (maʿkūdun aleyh) arasında da fark vardır. Tek tarafa borç yükleyen akidlerde akdin konusu tek bir edimi, iki tarafa borç yükleyen akidlerde ise (muâvazât-ı mâliyye) her iki edimi karşılar. Bu ikinci grup akidlerde akdin konusu iki edim olduğu ve bunlar da birbirine karşılık teşkil ettiği için her biri diğerine nisbetle ivaz olarak adlandırılmıştır. Buna göre ivaz "alacağa tekabül eden borç" demektir. Taraflardan biri, diğerinden elde edeceği alacak karşılığında bir edimle yükümlü olmayacaksa yapılan bu akid ivazlı değil bir teberru akdi olacaktır. Şu halde akidlerin muâvazât-teberruât şeklindeki ikili ayırımı ivazın varlığı esas alınarak yapılmaktadır. Bunun için de yapılan hukukî işlemin ivazlı olup olmaması akdin tipini belirler. Meselâ bir şeyin mülkiyeti birine ivazsız geçirilirse hibe, ivazlı yapılırsa beyʿ söz konusudur. Bir şeyden yararlandırma ivazsız olursa âriyet, ivazlı olursa kira adını alır.

İvaz akdin kuruluşu aşamasıyla ilgili bir kavramdır; akid kurulduktan sonraki durumla ilgili değildir. Öte yandan ivaz karşılıklı borç doğuran akidlerde bir üst kavramdır. Bu tür akidlerden her birinde yer alan karşılıklı edimler için kullanılan özel terimler ivazın birer alt türünü oluşturur. Beyʿ akdindeki mebîʿ ve semen, selem akdindeki re'sülmâl ve müslemün fîh, icâre akdindeki menfaat ve ücret gibi terimler ivazın özel türleridir.

Fakihler akidde yer alan karşılıkları akdin temel unsurlarından saymışlar, akdin kurulabilmesi, sıhhat ve geçerlilik kazanabilmesi için bu unsurların bazı şartlar taşımasını aramışlardır. Bunlar arasında en önde gelenleri ivazın ifasının mümkün olması, hukuken korunmaya değer bir mal veya menfaat olması şartlarıdır. Ayrıca karşılıklı edimlerin birbirine objektif olarak eşit olması da aranır. Sübjektif olarak eşit olması ise gerekmez. Objektif olarak eşit olması, klasik dönem fakihlerince karşılıklı edimlerin her ikisinin de aynı cinsten mislî (keylî ve veznî) şeyler olması durumunda her iki bedelin de miktar olarak eşit olması şeklinde açıklanmış, aksi takdirde akdin ribâ yasağı kapsamına gireceği kabul edilmiştir (bk. FAİZ). Karşılıklı bedellerden birinin ayn diğerinin deyn niteliğinde olduğu durumda ise bedeller arasındaki dengesizlik oranı gabnin türünü, dolaylı olarak da akdin feshedilebilirliğini belirler (bk. GABN).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ʿavż" md.; *Türk Hukuk Lûgati*, Ankara 1944, s. 180; *Müsned*, III, 156; VI, 360; Buhârî, "Ḥiyel", 14, "Ṭalâḳ", 20; İbn Mâce, "Cenâʾiz", 55; Ebû Dâvûd, "ʿItḳ", 8; Tirmizî, "Menâḳıb", 74; Karâfî, *el-Furûḳ*, Kahire 1347, II, 206-208; III, 2-3, 141-142, 239-244; İbn Receb, *el-Ḳavâʿid* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1392/1972, s. 69-70, 78-86, 107-110, 123-124; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-neẓâ'ir*, Kahire 1378/1959, s. 316, 318, 320, 325; Y. Linant de Bellefonds, "ʿIwaḍ", *EI²* (İng.), IV, 286; "ʿİvaż", *Mv.F*, XXXI, 58-73.

BİLAL AYBAKAN

İVAZ
(العوض)

Dünyada yaşanan üzüntü ve acılara karşılık âhirette bedel ödeneceğini ifade eden kelâm terimi.

Sözlükte "bir iş veya nesneye karşılık bedel ödemek" anlamındaki **avz** kökünden türemiş bir isim olan **ivaz** "bedel, karşılık" demektir. Türkçe'de kullanılan **tâviz** de (**ta'vîz**) aynı mânayı ifade eder. İvaz kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de yer almamaktadır. Hadislerde ise "mal karşılığında

ödenen bedel; dünyadaki hastalık veya musibetler karşılığında âhirette müminlere verilecek mükâfat" anlamında kullanılmıştır. Hadis rivayetlerinde belirtildiğine göre Hz. Peygamber, felâkete uğrayan müminlerin buna rızâ gösterip Allah'tan mükâfat istemeleri halinde bunun âhirette kendilerine verileceğini açıklamış, kocası ölen Ümmü Seleme sabrederek Allah'tan hayırlı bir karşılık vermesini dilemiş, duası kabul edilip Resûl-i Ekrem'in eşi olmuştur (*Müsned*, II, 292; III, 144, 156; VI, 360; Buhârî, "Ḥiyel", 14, "Ṭalâḳ", 20; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 55; Tirmizî, "Menâḳıb", 74). Bir kutsî hadiste, "En sevdiği organına, gözlerine hastalık verdiğim kuluma sabretmesi halinde gözlerine bedel cenneti veririm" buyurulmuştur (Buhârî, "Merḍâ", 7).

İvaz, Mu'tezile'nin beş temel esasından biri olan adalet ilkesiyle ilgili bir kavramdır ve Kādî Abdülcebbâr'a göre "övgüye lâyık olmayan, ancak hak edilen menfaat" diye tanımlanır. Tanımdaki "övgüye lâyık olmayan" kaydı ivazı sevaptan, "hak edilen menfaat" ifadesi de lutuftan ayırır. Çünkü sevap insanın arzu ederek yaptığı güzel işlerin karşılığıdır, ivaz ise onun arzusu hilâfına gerçekleşir. Ayrıca ilâhî adaletin yerini bulması için verilen menfaat çekilen elemin tam karşılığı olmalıdır (*Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 494; a.mlf., *el-Muġnî*, XIII, 505-507). Mu'tezile âlimleri, Allah'ın yarattığı her şeyin kulun yararına olduğu (aslah) düşüncesinden hareketle dünyada iradesi dışında çektiği elemlere karşılık kula âhirette mükâfat verilmesi gerektiği görüşündedir. Aksi takdirde kulun çektiği elemi açıklamak imkânsız olur. Aslında insan çektiği elemi ya hak etmiştir veya elem ona ibret için verilmiştir. Kişinin kendisinin ibret alması için çektiği eleme karşılık verilmesi gerekli değilse de başkalarına ibret olsun diye çektiği eleme bir bedel ödenmelidir. Kādî Abdülcebbâr'a göre ivazda aslolan insanın iradesi dışında elem çekmesidir. Bu tür elemlere karşılık vermek adaletin gereğidir, aksi zulüm olur, Allah ise kullarına zulmetmekten münezzehtir (*Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 497). Kulun hangi eleme karşılık kendisine hangi ivazın verileceğini bilmesi gerekmez; bu konuda Allah'ın alîm, hakîm, âdil ve kullarına asla zulmetmeyen yüce bir varlık olduğuna inanması yeterlidir. Mu'tezile âlimlerine göre ivaz, dünyada kötülüğün mevcudiyetine dayanarak Tanrı'nın varlığını inkâr eden maddecilere ait görüşün geçersizliğini de gösterir. İvaz bu dünyada verilebileceği gibi öbür dünyada da verilebilir. Bununla birlikte itikadî anlamdaki ivaz daha çok âhirete mahsustur, dünyada verilen ivaz fıkhî bir anlam taşır.

Mu'tezile âlimleri, ergenlik çağına henüz girmiş çocuklara verilecek ivaz konusunda farklı görüşler benimsemiştir. Bir grup, çocukların sorumlu olmadığını göz önünde bulundurarak onlara elem ve ivaz verilemeyeceğini ileri sürer. Çoğunluğu teşkil eden ikinci grup, başkalarına ibret olması için çocuklara da elem ve ivaz verileceğini söyler. Ashâb-ı lutuf olarak bilinen üçüncü grup ise Allah'ın çocuklara elem çektirmeden ivaz vermesinin daha uygun (aslah) olduğunu, fakat aslah olanı yapmanın O'na vâcip bulunmadığını kabul eder (Eş'arî, *Maḳālât*, I, 318-319). Bazı Mu'tezile âlimleri elem gören hayvanlara da ivaz verileceğini söyler, çünkü hadislerde âhirette hayvanlar arasında kısas yapılacağı belirtilir (*Müsned*, I, 72; II, 235). Hayvanların yaralanmasından ötürü bir tazminatın ödenmeyeceğine ilişkin hadisi (Buhârî, "Diyât", 28; Müslim, "Ḥudûd", 45, 46) dikkate alan diğer bir grup Mu'tezile âlimi ise çektikleri elem karşılığında hayvanlara ivaz verilmeyeceğini belirtir (Kādî Abdülcebbâr, *el-Muġnî*, XIII, 475-482).

Abbâd b. Süleyman es-Saymerî, fert veya topluma ait bir yararın gözetilmesi dışında Allah'ın çektirdiği elem sebebiyle kullarına ivaz vermesinin gerekli olmadığını savunmuştur. Ona göre ivaz ve sevap kulun fiillerine karşılıktır, elem ise ilâhî fiillerin kapsamına girer ve bu sebeple de ivazı gerektirmez. Eğer ivaz vermek suretiyle elem çektirmek iyi bir şey olsaydı insan da bedel ödeyerek başkalarına elem çektirebilirdi. Başta Kādî Abdülcebbâr olmak üzere Mu'tezile âlimlerinin büyük çoğunluğu Abbâd b. Süleyman'ın bu görüşünü reddetmiştir. Buna göre Allah'ın ivaz vermeden kuluna elem çektirmesi her şartta zulüm kapsamına girer, bunun ise Allah'a nisbet edilmesi mümkün değildir (*Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 485-493). Ebû Ali el-Cübbâî, sırf ivazı hak edebilmesi için Allah'ın kuluna elem vermesini bile câiz görür. Buna karşılık Ebû Hâşim el-Cübbâî ile Kādî Abdülcebbâr, elemin sadece kulun ivazı hak etmesi amacını değil aynı zamanda onu uyarıp ibret almasını sağlamak amacı taşıdığını da kabul eder.

İvaza konu teşkil eden elem ilâhî veya beşerî bir fiilin sonucu olabilir. Elem ilâhî fiilin sonucu olarak vuku bulmuşsa Allah tarafından karşılığı verilir; kulun kendi kötü fiilinin sonucu olması halinde ivaz verilmezse de iyi fiilinin sonucunda ivaz verilebilir. Eğer elem birine ait kötü bir fiilden doğmuşsa mutlaka bedeli ödenir; iyi fiilin sonucu ise karşılık verilip verilmesi mümkündür. Verildiği takdirde eleme sebep olan fiilin fâiline ait sevaplardan alınır ve elem sahibine verilir. Ebû Ali el-Cübbâî'ye göre azap ehlinden olanlara ivaz verilmez (Kādî Abdülcebbâr, *el-Muġnî*, XIII, 448-454, 520-523).

Mu'tezile âlimleri ivazın süresi konusunda da farklı görüşler ileri sürerler. Ebü'l-Hüzeyl el-Allâf, Ebû Ali el-Cübbâî ve Bağdat ekolüne mensup bir grup âlime göre âhiretteki mükâfat ve ceza devamlı olduğundan ivaz da devamlıdır. Ebû Hâşim el-Cübbâî ile Kādî Abdülcebbâr ise ivazın bir defaya mahsus olduğu kanaatindedir; zira dünyada diyet ödenmesi bir defa olur, âhirette de durum değişmez (*Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 495; a.mlf., *el-Muġnî*, XIII, 508-519).

Şiî kelâmcıları ivaz konusunda genellikle Mu'tezile'nin görüşlerine katılmıştır. Şeyh Müfîd ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî gibi âlimlere göre beşerî fiil sonucu doğan elemlere karşılık o kimsenin sevaplarından alınıp elem sahibine verilir. İlâhî fiil neticesinde doğan elemler, işlenen günahların dünyada verilmiş cezası diye düşünülebileceği gibi herhangi bir yarara bağlı olarak da telakki edilebilir. Birinci durumda ivaz kullara ait fiillerin bir karşılığı olur, ikinci durumda ise ivaz verme amacı taşıyabilir (*el-ʿAḳl fî uṣûli'd-dîn*, s. 367; *Nehcü'l-ḥaḳ*, s. 137-138).

Ehl-i sünnet âlimleri, birbirlerine çektirdikleri eziyetler sebebiyle hayvanlar arasında bir tür ivazın uygulanacağını kabul etmekle birlikte (Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XXXI, 26; İbn Kesîr, IV, 466) mükellef insanlara ilâhî fiiller sonunda çektikleri elemlere mukabil ivaz verilmesinin Allah'a vâcip olmadığını söylemişlerdir. Zira Allah kâinatın ve içindeki bütün varlıkların yegâne sahibi olup mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Çektirdiği acılara ve ıstıraplara karşılık ivaz vermeye mecbur olduğunu söylemek ilâhî irade ve kudretini sınırlandırıp O'nu âciz bir varlık haline getirmek anlamına gelir (Gazzâlî, s. 90; Şehristânî, s. 411). Fahreddin er-Râzî'ye göre elemlere mukabil kula ivaz vermek Allah'a vâcip olsaydı kula elem çektirmemek onu âhirette büyük bir menfaatten mahrum etmek olurdu (*Kelâm'a Giriş*, s. 201). Bazı Sünnî

âlimleri, ivaz meselesine ilişkin görüşlerinden ötürü Mu'tezile ulemâsını eleştirmekte aşırı gitmiş ve bunun, dünyada çocuklarla hayvanların çektikleri elemlerin daha önce yaşadıkları hayattaki fiillerinin bir karşılığı olduğunu söylemeyi gerektirdiğini ileri sürüp onları tenâsüh fikrini benimsemekle itham etmişlerdir.

Mu'tezile âlimlerinin, kullarına çektirdiği elemlere karşılık kendilerine âhirette ivaz vermesini Allah için vâcip görmeleri isabetli olmamakla birlikte Sünnî âlimlerin ilâhî irade ve kudreti sınırlandıracağı düşüncesiyle ivaz nazariyesini bütünüyle reddetmeleri de doğru değildir. Zira bazı insanların iradeleri dışında ve herhangi bir günaha karşılık olmaksızın eleme mâruz kaldığı bir gerçektir. Muhtelif âyetlerde ilâhî musibetlere sabredenlerin cennetle müjdelenmesi (meselâ bk. el-Bakara 2/155-157; er-Ra'd 13/22-24; ez-Zümer 39/10), birçok hadiste hastalıkların müminlerin günahlarını sileceğinin açıklanması (Buhârî, "Merḍâ", 7; bk. *Miftâḥu künûzi's-sünne*, "Maraż" md.) dikkate alındığı takdirde ilâhî iradeyi sınırlayan vücûb fikrini reddedip hikmete uygun bir ivaz nazariyesinin benimsenmesi Allah'ın adalet ve rahmet sıfatlarının gereği olarak görünür.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-ʿArab, "ʿavż" md.; *Miftâḥu künûzi's-sünne*, "Maraż" md.; *el-Müsned*, I, 72; II, 235, 292, 323, 363; III, 144, 156; VI, 360; Buhârî, "Ḥiyel", 14, "Ṭalâḳ", 20, "Merḍâ", 7, "Diyât", 28; Müslim, "Ḥudûd", 45, 46; Ebû Dâvûd, "ʿItḳ", 8; İbn Mâce, "Cenâʾiz", 55; Tirmizî, "Menâḳıb", 74; Hayyât, *el-İntiṣâr*, s. 21-22, 25-28, 38-39, 42-43; Eş'arî, *Maḳālât* (Abdülhamîd), I, 314-321; a.mlf., *el-Lümaʿ*, s. 149; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevḥîd*, s. 216-217; Şeyh Müfîd, *el-ʿAḳl fî uṣûli'd-dîn*, Beyrut 1412/1992, s. 367; Kādî Abdülcebbâr, *Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 483-507; a.mlf., *el-Muḥîṭ*, s. 348-349; a.mlf., *el-Muġnî*, XIII, 448-580; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *Uṣûlü'd-dîn*, Beyrut 1401/1981, s. 240-241; Gazzâlî, *el-İḳtiṣâd fi'l-iʿtiḳād*, Kahire 1385/1966, s. 90; Şehristânî, *Nihâyetü'l-iḳdâm fî ʿilmi'l-kelâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, s. 410-412; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, XI, 219; XXXI, 26; a.mlf., *Kelâm'a Giriş [el-Muhassal]* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, s. 201; İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Nehcü'l-ḥaḳ ve keşfü'ṣ-ṣıdḳ* (nşr. Aynullah el-Hasenî el-Urmevî), Kum 1986, s. 137-138; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳur'âni'l-ʿaẓîm*, Kahire, ts. (Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye), IV, 466; Teftâzânî, *Şerḥu'l-Maḳāṣıd*, Beyrut 1989, IV, 323-328; Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerḥu'l-Mevâḳıf*, Kahire 1907, VII, 198-200; Süyûrî, *İrşâdü't-ṭâlibîn ilâ Nehci'l-müsterşidîn* (nşr. Mehdî er-Recâî), Kum 1405/1984, s. 281-285; İbnü'l-Murtazâ, *el-Ḳalâʾid fî taṣḥîḥi'l-ʿaḳāʾid* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1985, s. 104-106.

 İLYAS ÇELEBİ

İVAZ EFENDİ

(ö. 994/1586)

Osmanlı kazaskeri.

904 (1498) yılı civarında Manavgat'ta doğdu. Buraya izâfetle "Manav" nisbesiyle de anılır (Peçuylu İbrâhim, I, 364). Daha sonra İstanbul'a giderek tahsilini tamamladı ve Sahn-ı Semân medreselerinden mezun oldu (954/1547). Bir süre Rüstem Paşa'nın kapı halkından Şehsuvar Ağa'ya hocalık yaptı. Vezîriâzam Rüstem Paşa'nın desteğiyle "Hâşiye-i Tecrid" müderrisliği yapmaksızın doğrudan 30 akçe yevmiye ile Edirne'de Beylerbeyi Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Ardından sırasıyla Dâvud Paşa, Rüstem Paşa ve Sahn-ı Semân medreselerine getirildi. Daha sonra Bursa Murâdiye ve Edirne II. Bayezid medreselerinde görevlendirildiyse de bu görevleri kabul etmediğinden iki defa daha Sahn-ı Semân müderrisliğinde bulundu. Hatta zamanın şairlerinden biri bu üst üste tayinler münasebetiyle, "Sekiz Sahn'ı İvaz dokuz dolandı" diyerek nükte yapmıştır. 976'da (1568) Ayasofya, ertesi yıl Süleymaniye ve 981 (1573) yılında Edirne Selimiye Medresesi müderrisliğine yükselen İvaz Efendi iki yıl sonra Bursa kadılığına getirildi. Bu münasebetle, "Şehr-i Bursa'ya vâlî oldu Manav" mısraıyla tarih düşürülmüştür (Atâî, s. 291). 984'te (1576) Edirne, bir yıl sonra İstanbul kadılığına tayin edilen İvaz Efendi, 987'de (1579) görevinden alındıysa da ertesi yıl tekrar İstanbul kadısı oldu. Ancak bu görevi sırasında bazı hataları yüzünden ulemâ tarafından devrin padişahı III. Murad'a şikâyet edildi ve görevinden azledildi. İstanbul'da ilk kahvehanelerin açılması İvaz Efendi'nin İstanbul kadılığı sırasında gerçekleşmiştir. İvaz Efendi 989'da (1581) Anadolu, birkaç ay sonra da Rumeli kazaskerliğine getirildi, 991 (1583) sonlarında görevinden alındı (Selânikî, s. 141). İki yıl sonra ikinci defa Rumeli kazaskeri olan İvaz Efendi bir Dîvân-ı Hümâyun toplantısı sırasında rahatsızlandı (*a.g.e.*, s. 174) ve 994 (1586) sonlarında doksan yaşını aşkın bir halde vefat etti. Ölümüne "mâtem-i etkıyâ" ibâresiyle tarih düşürülmüştür (Ayvansarâyî, I, 147).

İvaz Efendi şer'î meselelerde çok defa aklı esas almış, verdiği bazı fetva ve kararlarında yaptığı nükteleriyle meşhur olmuştur; Nev'îzâde Atâî tarafından Nasreddin Hoca'ya benzetilir. Gerçekten kendine has garip tavırları olan İvaz Efendi, kazaskerlikleri zamanında *el-Hidâye* nüshasını çekmecesine mıhlatıp mansıb talep edenlere göstererek, "Orayı kara kitap bilir" derdi (Atâî, s. 292). İvaz Efendi medrese ders kitabı olan tefsir, fıkıh, belâgat ve kelâm alanında yazılmış *Envârü't-tenzîl, el-Hidâye, Miftâḥu'l-ʿulûm, et-Telvîḥ* ve *el-Mevâḳıf* gibi eserlere müstakil hâşiyeler kaleme almış ve bunları İstanbul'da Eğrikapı dışında yaptırdığı camiye (bk. İVAZ EFENDİ CAMİİ) kendi eliyle yazdığı vakıfnâme ile bağışlamıştır. Mezarı bu caminin hazîresindedir. Oğlu Yahyâ Efendi de ilmiye mesleğinden yetişmiş, Konya kadılığına kadar yükselmiş ve 1033'te (1624) ölmüştür (Atâî, s. 689-690). *Hadîkatü'l-cevâmi'*de onun camisinden başka medrese, mektep ve çeşme gibi hayır eserlerinden de söz edilmektedir (I, 147).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Târih* (İpşirli), s. 141, 174, 178; Atâî, *Zeyl-i Şekāik*, s. 291-292, 689-690; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 364; Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 147; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârih* (nşr. Fahri Ç. Derin – Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 233; *Sicill-i Osmânî*, III, 606-607; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 78; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 61; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 572.

 ABDÜLKADİR ÖZCAN

İVAZ EFENDİ CAMİİ

İstanbul'da XVI. yüzyılın son yıllarında yapılmış, değişik mimari özelliklere sahip bir cami.

Şehrin surlarla çevrili kuzeydoğu köşesinde Edirnekapı ile Ayvansaray arasında, Eğrikapı yakınında Haliç'e hâkim bir yerde bulunmaktadır. Halk arasında Eğrikapı Camii adıyla da anılan mâbedin yanında bir de meydan çeşmesi vardır. Evvelce sıbyan mektebiyle bir medresenin olduğu bilinmekle beraber bunlardan hiçbir iz kalmadığı gibi yerleri de tesbit edilememiştir. Caminin bânisi Kazasker İvaz Efendi (ö. 994/1586) kıble duvarı önündeki hazîreye defnedilmiştir. Hazîrede adını taşıyan bir mezar taşına rastlanmamakla birlikte tam mihrabın hizasında üzerinde hiçbir yazı olmayan, hazîredeki bütün taşlardan daha büyük silindir biçiminde iki şâhidenin İvaz Efendi'nin kabrine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

İvaz Efendi Camii şehrin kara tarafı surlarının çok yakınında, Bizans döneminin son yüzyıllarında imparatorların tercih ettiği bir mekân olan Blakhernai (Vla-